

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ІННОВАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Терещенко К.В. Толерантність персоналу в контексті розвитку організаційної культури інноваційних і традиційних закладів освіти. У статті описано рівні розвитку основних видів толерантності (етнічна, соціальна толерантність та толерантність як риса особистості) персоналу інноваційних і традиційних загальноосвітніх навчальних закладів. Виявлено відмінності у рівні розвитку окремих видів толерантності персоналу інноваційних і традиційних закладів освіти. Встановлено зв'язок між індексом толерантності персоналу інноваційних закладів освіти й складовими організаційної культури «робота» та «комунікації». Виявлено зворотній зв'язок між окремими складовими толерантності персоналу інноваційних навчальних закладів й типом організаційної культури «влада» та «ролі» та прямий зв'язок з типом організаційної культури «завдання». У традиційних навчальних закладах подібних закономірностей не виявлено.

Ключові слова: толерантність, види толерантності, організаційна культура, індекс толерантності, типи організаційної культури, інноваційні заклади освіти, традиційні заклади освіти.

Терещенко К.В. Толерантность персонала в контексте развития организационной культуры инновационных и традиционных учебных заведений. В статье описано уровни развития основных видов толерантности (этническая, социальная толерантность и толерантность как черта личности) персонала инновационных и традиционных общеобразовательных учебных заведений. Выявлены различия в уровне развития отдельных видов толерантности персонала инновационных и традиционных учебных заведений. Установлена связь между индексом толерантности персонала инновационных учебных заведений и составляющими организационной культуры «работа» и «коммуникации». Выявлена обратная связь между отдельными составляющими толерантности персонала инновационных учебных заведений и типом организационной культуры «власть» и «роли» и прямая связь с типом организационной культуры «задачи». В традиционных учебных заведениях подобных закономерностей не выявлено.

Ключевые слова: толерантность, виды толерантности, организационная культура, индекс толерантности, типы организационной культуры, инновационные учебные заведения, традиционные учебные заведения.

Постановка проблеми. Глобалізаційні тенденції, які знаходять відображення в Україні, посилення в країні процесів зовнішньої і внутрішньої міграції, введення демократичних європейських норм і цінностей зумовлюють необхідність сприяння формуванню толерантного ставлення громадян до представників інших культурних, етнічних та соціальних груп. Останнє стає особливо актуальним в умовах зростання соціальної напруженості, що спостерігається наразі в українському суспільстві.

Оскільки соціальні процеси значною мірою відображаються в діяльності освітніх організацій, виникає потреба відповідності вітчизняних освітніх організацій сучасним викликам, що, у свою чергу, зумовлює необхідність розвитку толерантності персоналу як на рівні освітнього закладу в цілому (мезорівні), так і на рівні особистості в організації (мікрорівні). Особливо актуальною проблема формування толерантності педагогів постає в контексті розвитку організаційної культури навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про наявність кількох підходів до інтерпретації поняття «*толерантність*». Толерантність у *соціально-психологічному аспекті* передбачає терпимість до різних думок, неупередженість в оцінці людей і подій [6], захист своєї гідності та своїх інтересів, при повазі до інтересів іншої людини [10]. Соціально-психологічний вимір толерантності розкривають у своїх працях Г. Олпорт [7], Л. Орбан-Лембрик [8], Л. Почебут [10], А. Скок [13]. Згідно з визначенням Г.У. Солдатової та ін. [11], з точки зору поєднання *психофізіологічного* та *соціально-психологічного підходів* толерантність – інтегральна характеристика індивіда, що визначає його здатність у проблемних та кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем з метою відновлення своєї нервово-психічної стійкості, успішної адаптації, недопущення конфронтації і розвитку позитивних взаємовідносин з собою та з навколишнім світом.

Окремі аспекти толерантності керівників та працівників освітніх організацій аналізували вітчизняні дослідники О. Брюховецька [1], В. Полякова [9], О. Руда [12]. Оскільки розвиток толерантності персоналу освітніх організацій виступає умовою забезпечення розвитку толерантності учнівської та студентської молоді, толерантність педагогів постає важливим чинником розвитку організаційної культури закладу освіти у цілому [14].

Особливості формування організаційної культури закладів освіти різного типу розглянуто у працях вітчизняних вчених О. Іщук [2], Л. Карамушки [3], О. Мітічкіної [5], А. Шевченко [16] та ін. Разом з тим, проблема взаємозв'язку толерантності персоналу організацій зі складовими та типами організаційної культури традиційних та інноваційних закладів освіти залишається недостатньо розробленою.

Мета статті полягає в оцінці взаємозв'язку між видами толерантності персоналу інноваційних і традиційних загальноосвітніх навчальних закладів з одного боку й індексом, складовими та типами організаційної культури закладів освіти з іншого боку.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У ході дослідження, яке проводилося у 2014 році, використовувалися такі опитувальники: а) для дослідження основних видів толерантності та загального індексу толерантності – «Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» Г. Солдатової, О. Кравцової, О. Хухлаєва, Л. Шайгерової [11]; б) для дослідження основних складових організаційної культури – «Оцінка рівня організаційної культури» І. Ладанова [4]; в) з метою дослідження типів організаційної культури – «Визначення типу організаційної культури» Ч. Хенді [15].

В опитуванні прийняло участь 306 педагогічних працівників восьми загальноосвітніх навчальних закладів традиційного (42.5%) та інноваційного (57.5%) типу Київської області.

Дослідження проведено в рамках виконання науково-дослідної теми лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури» (2013–2015 рр., реєстраційний номер 0113U002096), науковий керівник – член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор Л. Карамушка.

На *першому етапі дослідження* встановлено рівні розвитку основних видів та індексу толерантності персоналу освітніх організацій. Як видно з *табл. 1*, за окремими видами толерантності та індексом толерантності персоналу традиційних та інноваційних освітніх організацій найбільш вираженим є середній рівень розвитку. Згідно з результатами дослідження, серед видів толерантності в педагогів традиційних закладів освіти переважає соціальна толерантність (17,8% респондентів характеризуються високим рівнем розвитку цього

виду толерантності). Водночас серед персоналу інноваційних навчальних закладів домінує «толерантність як риса особистості» (23,3% респондентів характеризуються високим рівнем розвитку цього виду толерантності). Виявлено відмінності у рівні розвитку етнічної толерантності персоналу освітніх організацій (див. *табл. 1*). Дійсно, якщо в традиційних навчальних закладах 8,0% респондентів характеризуються високим рівнем розвитку етнічної толерантності, то в інноваційних навчальних закладах таких майже вдвічі більше (14,6%).

Таблиця 1

Рівні розвитку основних видів толерантності персоналу освітніх організацій (%)

Види толерантності	Традиційні ЗНЗ			Інноваційні ЗНЗ		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Етнічна толерантність	2,4*	89,6*	8,0*	7,6*	77,8*	14,6*
Соціальна толерантність	0,8	81,4	17,8	1,9	83,2	14,9
Толерантність як риса особистості	0	83,5	16,5	0,6	76,1	23,3
Індекс толерантності	0	95,5	4,5	0	91,8	8,2

* $p < 0,05$

На *другому етапі дослідження* проаналізовано зв'язок між толерантністю педагогів з одного боку й індексом та складовими організаційної культури закладів освіти з іншого боку.

У результаті дослідження встановлено прямий зв'язок ($r_s = 0,242$, $p < 0,05$) між «толерантністю як рисою особистості» персоналу традиційних навчальних закладів та складовою організаційної культури «управління» (*табл. 2*). Отже, добре налагоджена система управління в організації напряму пов'язана з толерантним ставленням працівників до представників інших професійних та соціальних груп всередині організацій, що проявляється як у горизонтальних, так і у вертикальних стосунках.

Таблиця 2

Взаємозв'язок між толерантністю персоналу та складовими організаційної культури традиційних навчальних закладів (r_s)

Складові організаційної культури	Етнічна толерантність	Соціальна толерантність	Толерантність як риса особистості	Індекс толерантності
Робота	0,102	-0,076	0,081	-0,080
Комунікації	0,085	-0,074	0,133	-0,057
Управління	0,045	-0,140	0,242*	-0,018
Мотивація і мораль	0,147	-0,055	0,107	0,064

* $p < 0,05$

Що стосується інноваційних навчальних закладів (*табл. 3*), то у результаті дослідження встановлено прямий зв'язок між індексом толерантності персоналу й складовими «робота» ($r_s =$

0,172, $p < 0,05$) та «комунікації» ($r_s = 0,169$, $p < 0,05$). Крім того, виявлено позитивний зв'язок між етнічною толерантністю педагогів та складовою «робота» ($r_s = 0,262$, $p < 0,01$), а також між соціальною толерантністю педагогів та складовою «мотивація та мораль» ($r_s = 0,217$, $p < 0,01$).

Таблиця 3

Взаємозв'язок між толерантністю персоналу та складовими організаційної культури інноваційних навчальних закладів (r_s)

Складові організаційної культури	Етнічна толерантність	Соціальна толерантність	Толерантність як риса особистості	Індекс толерантності
Робота	0,262**	0,023	-0,064	0,172*
Комунікації	0,152	0,139	0,116	0,169*
Управління	0,153	0,114	0,074	0,112
Мотивація і мораль	0,110	0,217**	0,133	0,142

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

На *третьому етапі дослідження* проаналізовано взаємозв'язок між типами організаційної культури та окремими видами толерантності персоналу освітніх організацій.

Констатовано відсутність зв'язку між толерантністю персоналу й типами організаційної культури традиційних навчальних закладів. Разом з тим, що стосується інноваційних навчальних закладів (табл. 4), то виявлений зворотній зв'язок між типом організаційної культури «влада» й етнічною толерантністю ($r_s = -0,262$, $p < 0,01$), соціальною толерантністю ($r_s = -0,181$, $p < 0,05$), а також індексом толерантності персоналу ($r_s = -0,266$, $p < 0,01$).

Таблиця 4

Взаємозв'язок між видами толерантності персоналу інноваційних освітніх організацій та типами організаційної культури (r_s)

	Етнічна толерантність	Соціальна толерантність	Толерантність як риса особистості	Індекс толерантності
Культура «влади»	-0,262**	-0,181*	-0,081	-0,266**
Культура «ролей»	-0,124	-0,122	-0,180*	-0,091
Культура «завдань»	0,115	-0,005	0,025	0,176*
Культура «особистості»	0,058	-0,013	-0,056	0,068

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Як видно з *табл. 4*, встановлений зворотній зв'язок між типом організаційної культури «ролей» й «толерантністю як рисою особистості» ($r_s = -0,180$, $p < 0,05$). Культура «завдання», у свою чергу, позитивно корелює з індексом толерантності ($r_s = 0,176$, $p < 0,05$) персоналу. Отримані дані можна пояснити тим, що в інноваційних навчальних закладах, як у більш «динамічних» порівняно з традиційними закладами, жорсткі культури «влади» та «ролей» негативно впливають на розвиток окремих видів толерантності педагогічних працівників, тоді як більш гнучка культура «завдання» є сприятливою для розвитку толерантності персоналу.

Висновки:

1. За окремими видами толерантності та індексом толерантності персоналу традиційних та інноваційних освітніх організацій найбільш вираженим є середній рівень розвитку.

2. Виявлено відмінності у рівні розвитку етнічної толерантності персоналу традиційних та інноваційних освітніх організацій.

3. Встановлено зв'язок між індексом толерантності персоналу інноваційних навчальних закладів й складовими організаційної культури «робота» та «комунікації».

4. В інноваційних навчальних закладах культури «влади» та «ролей» негативно впливають на розвиток окремих видів толерантності педагогічних працівників, тоді як культура «завдання» є більш сприятливою для розвитку толерантності персоналу цих закладів.

5. Отримані результати доцільно використовувати для створення системи психологічного забезпечення розвитку толерантності персоналу освітніх організацій.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі впливу соціально-психологічних, організаційно-професійних та соціально-демографічних чинників на рівень толерантності персоналу навчальних закладів різного типу.

Список використаних джерел

1. Брюховецька О.В. Проблема професійної толерантності керівників освітніх організацій / О.В. Брюховецька // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України / [редкол. : О.Л. Ануфрієва та ін.]. – К., 2005. – Вип. 3 (16) / [голов. ред. В.В. Олійник]. – 2011. – С. 214–219.
2. Іщук О.В. Організаційна культура вищого навчального закладу як чинник становлення професійної ідентичності студентів : автореф. ... канд. психологічних наук, спец. : 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія / О.В. Іщук. – К. : Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2013. – 20 с.
3. Карамушка Л.М. Організаційна культура освітніх організацій: зв'язок між рівнем розвитку та «зовнішніми» характеристиками організації / Л.М. Карамушка // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Вип. 41. – С. 3–12.
4. Ладанов И.А. Социокультура организации / И.А. Ладанов // Организационное поведение : [хрестоматия] / [ред.-сост. Райгородский Д.Я.]. – Самара : ИД «Бахрах-М», 2006. – С. 120–168).
5. Мітічкіна О.О. Соціально-психологічні чинники трансляції елементів організаційної культури студентам вищих навчальних закладів / О.О. Мітічкіна // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2011. – № 1(25). – С. 107–111.

6. Москаленко В.В. Соціальна психологія : підручник / В.В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
7. Олпорт Г. Толерантная личность / Г. Олпорт // Национальный психологический журнал. – 2011. – №2(6). – С. 155–159.
8. Орбан-Лембрик Л. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі / Л. Орбан-Лембрик // Соціальна психологія. – 2008. – № 4. – С. 73–85.
9. Полякова В.І. Соціально-психологічні проблеми розвитку гендерної толерантності педагогічних працівників / В.І. Полякова // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2014. – Вип. 40. – С. 156-160.
10. Почебут Л.Г. Кросс-культурная и этническая психология : учебное пособие / Л.Г. Почебут. – СПб. : Питер, 2012. – 336 с.
11. Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.
12. Руда О.Ю. Толерантність у роботі викладача з підлітками / О.Ю. Руда // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – Вип. 2. – С. 181-184.
13. Скок А.Г. Стан вивчення змісту та основних компонентів толерантності в психології / А.Г. Скок // Актуальні проблеми психології. Т. 1 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2005. – Част. 14. – С. 143–147.
14. Терещенко К.В. Толерантність як чинник розвитку організаційної культури закладів освіти / К.В. Терещенко // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.-Алчевськ : ЛАДО, 2013. – Вип. 39. – С. 16–18.
15. Хэнди Ч. По ту сторону уверенности. О новом мире внутри и вокруг организаций / Ч. Хэнди. – СПб. : Питер, 2004. – 224 с.
16. Шевченко А.М. Оцінка працівниками загальноосвітніх навчальних закладів традиційного та інноваційного типів рівня розвитку організаційної культури / А.М. Шевченко // Актуальні проблеми психології. Т. 1 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2010. – Част. 25. – С. 86–92.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Brjuhovec'ka O.V. Problema profesijnoji tolerantnosti kerivnikov osvitnih organizacij / O.V. Brjuhovec'ka // Visnik pisljadiplomnoji osviti : zb. nauk. prac' / Un-t menedzh. osviti NAPN Ukrajini / [redkol. : O.L. Anufrieva ta in.]. – K., 2005. – Vip. 3 (16) / [golov. red. V.V. Olijnik]. – 2011. – S. 214–219.
2. Ishhuk O.V. Organizacijna kul'tura vishhogo navchal'nogo zakladu jak chinnik stanovlennja profesijnoji identichnosti studentiv : avtoref. ... kand. psihologichnih nauk, spec. : 19.00.10 – organizacijna psihologija; ekonomichna psihologija / O.V. Ishhuk. – K. : In-t psihologiji imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukrajini, 2013. – 20 s.
3. Karamushka L.M. Organizacijna kul'tura osvitnih organizacij: zv'jazok mizh rivnem rozvitku ta «zovnishnimi» karakteristikami organizaciji / L.M. Karamushka // Aktual'ni problemi psihologiji : zb. naukovih prac' Institutu psihologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrajini / [red. kol. : S.D. Maksimenko (gol. red.) ta in.]. – Т. I : Organizacijna psihologija. Social'na psihologija. Ekonomichna psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – К.: Institut psihologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrajini. – Vip. 41. – S. 3–12.

4. Ladanov I.A. Sociokul'tura organizacii / I.A. Ladanov // Organizacionnoe povedenie : [hrestomatija] / [red.-sost. Rajgorodskij D.Ja.]. – Samara : ID «Bahrah-M», 2006. – S. 120–168).
5. Mitichkina O.O. Social'no-psihologichni chinniki transljaciji elementiv organizacijnoji kul'turi studentam vishhijh navchal'nih zakladiv / O.O. Mitichkina // Teoretichni i prikladni problemi psihologiji. – 2011. – № 1(25). – S. 107–111.
6. Moskalenko V.V. Social'na psihologija : pidručnik / V.V. Moskalenko. – K. : Centr uchbovoji literaturi, 2008. – 688 s.
7. Olport G. Tolerantnaja lichnost' / G. Olport // Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal. – 2011. – №2(6). – S. 155–159.
8. Orban-Lembrik L. Tolerantnist' jak osnova adekvatnih vzaemin u polikul'turnomu sviti / L. Orban-Lembrik // Social'na psihologija. – 2008. – № 4. – S. 73–85.
9. Poljakova V.I. Social'no-psihologichni problemi rozvitku rendernoji tolerantnosti pedagogichnih pracivnikov / V.I. Poljakova // Aktual'ni problemi psihologiji : zb. naukovih prac' Institutu psihologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrajini / [red. kol. : S.D. Maksimenko (gol. red.) ta in.]. – T. I : Organizacijna psihologija. Social'na psihologija. Ekonomichna psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K.-Alchevs'k : LADO, 2014. – Vip. 40. – S. 156-160.
10. Pochebut L.G. Kross-kul'turnaja i jetnicheskaja psihologija : uchebnoe posobie / L.G. Pochebut. – SPb. : Piter, 2012. – 336 s.
11. Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti / pod red. G.U. Soldatovoj, L.A. Shajgerovoj. – M. : Smysl, 2008. – 172 s.
12. Ruda O.Ju. Tolerantnist' u roboti vkladacha z pidlitkami / O.Ju. Ruda // Visnik NTUU «KPI». Filosofija. Psihologija. Pedagogika. – 2010. – Vip. 2. – S. 181-184.
13. Skok A.G. Stan vivchennja zmistu ta osnovnih komponentiv tolerantnosti v psihologiji / A.G. Skok // Aktual'ni problemi psihologiji. T. 1 : Social'na psihologija. Psihologija upravlinnja. Organizacijna psihologija : zb. nauk. prac' Institutu psihologiji im. G.S. Kostjuka APN Ukrajini / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K. : A.S.K., 2005. – Chast. 14. – S. 143–147.
14. Tereshhenko K.V. Tolerantnist' jak chinnik rozvitku organizacijnoji kul'turi zakladiv osviti / K.V. Tereshhenko // Aktual'ni problemi psihologiji : zb. naukovih prac' Institutu psihologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrajini / [red. kol. : S.D. Maksimenko (gol. red.) ta in.]. – T. I : Organizacijna psihologija. Social'na psihologija. Ekonomichna psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K.-Alchevs'k : LADO, 2013. – Vip. 39. – S. 16–18.
15. Hjendi Ch. Po tu storonu uverenosti. O novom mire vnutri i vokrug organizacij / Ch. Hjendi. – SPb. : Piter, 2002. – 224 s.
16. Shevchenko A.M. Ocinka pracivnikami zagal'noosvitnih navchal'nih zakladiv tradicijnogo ta innovacijnogo tipiv rivnja rozvitku organizacijnoji kul'turi / A.M. Shevchenko // Aktual'ni problemi psihologiji. T. 1 : Social'na psihologija. Psihologija upravlinnja. Organizacijna psihologija : zb. nauk. prac' Institutu psihologiji im. G.S. Kostjuka APN Ukrajini / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K. : A.S.K., 2010. – Chast. 25. – S. 86–92.

Tereshchenko, K.V. Staff's tolerance in the context of organizational culture development in innovative and traditional educational institutions. The article deals with the levels of development of the main types of staff's tolerance (ethnic, social and tolerance as a personality trait) in innovative and traditional secondary schools. The author describes the differences found in the development of some types of tolerance of the teaching staff in innovative and traditional educational institutions.

The author also analyzes the relationship between teachers' tolerance and some components of organizational culture of educational institutions. The innovative educational institution teaching staff's tolerance index was found to correlate with *work* and *communication* components of organizational culture.

The article discusses the relationship between teachers' tolerance and types of organizational culture of educational institutions. Some components of innovative educational institution teaching staff's tolerance were shown to have inverse relationships with the *power* and *role* organizational culture types and direct relationships with the *task* organizational culture type. In traditional schools these links were not found. It was concluded that in innovative educational institutions being more dynamic, the *power* and *role* organizational culture types had a negative impact on the development of some teaching staff's tolerance types, while the *task* organizational culture had a positive impact on tolerance development.

Keywords: tolerance, tolerance types, organizational culture, tolerance index, types of organizational culture, innovative educational institutions, traditional educational institutions.

Відомості про автора

Терещенко Кіра Володимирівна, кандидат психологічних наук, науковий співробітник лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Tereshchenko, Kira Volodymyrivna, PhD, researcher, Laboratory of organizational psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kirteres@mail.ru

Отримано 21 жовтня 2014 р.

Рецензовано 14 листопада 2014 р.

Прийнято 1 грудня 2014 р.